

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of International Social Research
Volume: 3 Issue: 12 Summer 2010

TARTIŞMALI KONULAR VE ÖĞRETİMİNE İLİŞKİN BİR ÇALIŞMA A STUDY ON TEACHING CONTROVERSIAL ISSUES

Sedat YAZICI*
Fadime SEÇGİN**

Özet

Tartışmalı konuların eğitimde yer alma durumunu inceleyen bu çalışma, olgusal ve normatif olmak üzere iki eğitimsel gerçeklikten hareket eder. Birincisi, planlı veya plansız olarak tartışmalı konular öğretmen ve öğrenciler tarafından bir şekilde sınıfa getirilirler. İkincisi, tartışmalı konuların planlı ve programlı bir şekilde sınıfta ele alınması önemli eğitimsel kazanımlar sağlar. Bu çalışma, ortaöğretim sosyal alanlar ve sosyal bilgiler öğretmen adaylarının tartışmalı konuların ele alınması ve tartışılması ile ilgili algı, eğilim ve görüşlerini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Yapılan analizler neticesinde, öğretmen adaylarının büyük çoğunluğunun tartışmalı konuların alanlarıyla ilgili derslerde ele alınmasında olumlu yönde görüş bildirdiği; bu konuların öğretimini en fazla düşünme becerileri ve yurttaşlık yeterlilikleri açısından önemli buldukları bulgusuna rastlanmıştır. İlköğretim öğretmen adaylarının, ortaöğretim öğretmen adaylarına göre tartışmalı konuların öğretimine daha olumlu yaklaştığı ve öğrenci merkezli öğretim yöntemlerini daha fazla tercih ettikleri görülmüştür. Cinsiyet değişkeni açısından ise tartışmalı konuların sınıfta ele alınmasında kız öğretmen adaylarının erkek öğretmen adaylarına göre kaygı ve engel algısının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tartışmalı Konular, Sosyal Bilgiler, Sosyal Bilimler.

Abstract

This study examines the place of controversial issues in education within the context of primary, secondary and high school teacher candidates in Turkey. Two features of controversial issues make them important to educational studies. One is the fact that such issues somehow take part in class discussions by teachers and students; another is the idea that teaching controversial issues themselves is an educational objective. The aim of the study was to identify major controversial issues, examine the perceptions, tendencies and ideas of social studies and social sciences teacher candidates with respect to appropriateness of these issues for class discussions; educational objectives of teaching controversial issues; proper teaching methods and techniques; perceived barriers in teaching such issues. We found that the participants assign high educational value in teaching such issues, mostly in terms of thinking skills and civic efficiencies. We also found that, compared to high school teacher candidates, primary and secondary school teacher candidates were more positive, and they prefer more student-centered methods and techniques. The perceived barrier and anxiety level of female participants were found higher than that of male participants.

Key Words: Controversial Issues, Social Studies, Social Sciences.

1. Eğitimde Tartışmalı Konular

Tartışmalı konular eğitimbilim araştırmalarını iki açıdan ilgilendirir. Bunlardan birincisi olgusal duruma işaret eder. Bu olgusal durum ilköğretim ilk kademe yıllarından üniversite eğitimine kadar tartışmalı konuların sınıfa bir şekilde geldiği gerçeğidir. Sınıf, toplumun ve öğrencilerin yaşadığı çevrenin canlı bir parçası olması nedeniyle öğrenciler ilk yıllarda daha çok ailelerinden duydukları bazı tartışmalı konuları ve onlara ilişkin görüşleri sınıfa yansıtırlar. Bu çevre öğrencinin yaşının ve eğitim düzeyinin yükselmesiyle genişler ve tartışmalı konuların sınıfa gelmesi hem içerik, hem de kapsam bakımından çeşitlenir ve derinleşir. Gallo (1996), öğrenciler arasında din ve devlet konularının çok hareketli sınıf

* Doç. Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, sedaty@gop.edu.tr

** Arş. Gör., Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, fatmasecgin@gmail.com

tartışmalarına yol açtığını, hatta bu konuların bazen sınıf dışına bile taşıdığını ortaya koymuştur. Diğer taraftan tartışmalı konular planlı veya plansız bazen belli bir konuda öğretmenin doğrudan kendi görüşlerini ifade etmesiyle, bazen de öğrencilerin tartışmasına ortam hazırlamasıyla sınıfa getirilir.

Tartışmalı konuların eğitim araştırmalarını ilgilendiren ikinci neden bu konulara eğitim programlarında yer vermenin eğitimsel bir amaç olmasıyla ilişkilidir. Bu amaç dayanağını demokratik yurttaşlık nitelikleri bakımından öğrencileri etkin, katılımcı ve duyarlı bireyler olarak yetiştirme idealinden; onların eleştirel ve sistematik düşünebilme becerisine sahip; kültürel ve düşünsel farklılıklara duyarlı ve saygılı insanlar olarak hayata hazırlama amacından alır (Berg, Leena & Holden, 2003; Harwood & Hahn, 1990). Harwood ve Hahn (1990), sağlıklı bir demokrasinin gelişimi için her alanda kamusal konular hakkında açık diyalogların oluşturulmasının gerekliliğini vurgularlar.

Tartışmalı konular, toplumun genelini ilgilendiren, siyasi, ekonomik, sosyal, dini, ahlaki, toplumsal veya bireysel alanlarda; farklı değer, inanç veya ilgilere dayanan; farklı görüş, düşünce ve bakış açılarının olduğu konu veya sorunları kapsar. Bir konunun veya sorunun tartışılabilirliği konunun doğasından, öneminden, kültürel veya değer farklılığından kaynaklanabileceği gibi bazen de uygulama durumundan veya sorunu çözme yönteminden kaynaklanabilir. Örneğin, terörün tartışma götürmeyecek biçimde yanlış olduğu ve bir insanlık suçu sayıldığı kabul edilmesine karşın terörün nedenleri, terörü önleyici tedbirlere ve uygulamalara yönelik ulusal ve uluslar arası düzeyde derin tartışmalar ortaya çıkabilmektedir. Tartışmalı konular aynı zamanda duygu ve değer içerikli konular oldukları için onları her zaman salt akla, mantığa, kanıta veya bulguya dayanarak çözmek mümkün değildir (Oulton ve diğerleri, 2004). Tartışmalı konuların bu özelliğinin öğretmenler ve okul yöneticileri tarafından yeterince kavranması, bu konuların öğretiminden elde edilecek kazanımların yanı sıra eğitim programlarında yer almalarına yönelik kaygı ve endişelerin karşılanması açısından da son derece önemlidir.

Toplumsal yaşamdan soyutlanmış bir eğitim kendi amacına uygun düşen bir eğitim değildir. Okulların temel görevlerinden biri öğrencileri hayata hazırlamak, toplum içinde ve çeşitli ortamlarda karşılaşabilecekleri sorunlara yönelik olarak etkin, katılımcı ve sorgulayıcı bireyler olarak yetiştirmek olduğuna göre, planlı ve programlı bir şekilde güncel ve tartışmalı konuları sosyal bilgiler ve sosyal bilimler derslerine dâhil ederek bu konular üzerine yorumlar yaparak fikir üretmelerini teşvik etmek en çok da bu derslerin amaçlarına uygun düşmektedir. Yurttaşlık yeterliliği geliştirmek için eğitim sürecinde sosyal, politik ve ekonomik konulara yer verilmesinde önemli eğitimsel yararlar vardır.

Tartışmalı konuların öğretimi günümüz eğitim programlarında kabul edilen temel yaklaşımlardan biri olan beceri gelişimine katkı sağlar. Bu konuların sınıfta ve eğitim programlarında yer alması, farklılıkları algılama ve onlara saygı duyma; üst düşünme becerilerinin gelişimine katkı sağlama; yurttaşlık niteliklerini geliştirme; öğrencileri topluma hazırlama ve onların çevreleriyle iletişimine katkı yapma; gerçek ve anlamlı öğrenme ortamı yaratma gibi önemli eğitimsel amaçlara hizmet eder (Walsh, 1998). Böylece, öğrenciler içinde yaşadıkları toplumun sosyolojik, siyasi ve kültürel unsurlarını tanıma ve kavrama fırsatı elde ederler. Bu tür tartışmalar içinde yer alarak deneyim kazanan öğrenciler, dünyada siyah ve beyazın dışında diğer renklerin de olduğunu görür ve diğer insanlara daha ılımlı ve hoşgörülü bir bakış açısı sergileyebilirler (Cannard, 2005).

Berg, Leena & Holden (2003), Almanya, Finlandiya ve İngiltere'yi örneklem olarak Avrupa ülkelerinde tartışmalı konuların neler olduğu ve ele alınma durumunu inceledikleri çalışmada öğrencilerin yaratıcılığının gelişmesi ve daha aktif bireyler olması bakımından tartışmalı konuların derslerde öğretmenler tarafından daha çok ele alınması gerektiğini vurgulamışlardır. Cannard (2005), sınıf içerisinde öğrencilerin tartışmalı konuları ele alıp onlar üzerinde fikirler ileri sürmesini en az kök hücre çalışmaları kadar önemli olduğunu savunur. Ona göre, bu tür konuların sınıfta incelenmesi öğrencilerin bilimsel konuları daha iyi anlamalarını, iletişim becerilerinin artmasını ve etkin yurttaşlık becerileri kazanmalarını sağlama açısından önemlidir. Bu çalışmada Cannard, anlamlı tartışma soruları, güçlü takip etmeler, sağlam geçmiş bilgiler ve çok farklı bakış açıları ile öğrencilerin tartışmalı konular üzerinde derin görüşler kazanacağını göstermiştir.

Singer (2003), sosyal bilgiler dersinin daha canlı ve hareketli geçmesi için tartışmalı konulara yer verilmesini savunur. Gerçekten de öğrenciler tartışmalı konular üzerine karşılıklı konuşmak ve fikir alışverişi yapmaktan hoşlanmaktadır. Meyer (2006), yüksek öğrenim öğrencileri üzerine yaptığı araştırmada farklılık, akademik özgürlük, politik hoşgörü, pozitif ayrımcılık, toplumsal cinsiyet gibi tartışmalı konuların yüz yüze mi, yoksa bilgisayar aracılığıyla sanal ortamda mı tartışılmasının daha iyi olduğunu incelemiştir. Araştırmada elde edilen bulgulara göre öğrencilerin büyük çoğunluğunun yüz yüze tartışmayı tercih ettiği görülmüştür.

Tartışmalı konular tüm dersleri ve öğretileri ilgilendirmekle beraber öğretileri alanların içeriği gereği en fazla sosyal bilgiler ve sosyal bilimler öğretmenlerini ilgilendirir. Bu konuların okutulduğu sınıflar, öğrencilerin konuşması için fırsatlarla doludur. Öğrenciler, kendi yaşamlarını doğrudan veya dolaylı olarak ilgilendiren ulusal veya uluslararası boyuttaki haberler, tarihsel veya güncel konular ile okul çevresinde gerçekleşen etik olaylar hakkında konuşabilir; popüler kültür, medya, ekonomi, çevre ve tarihi veya edebi karakterleri tartışabilirler (Wolk, 2003: 105). Tartışmalı konular, farklı değer, inanç ve ilgilere dayanan bir dizi farklı düşünce ve çeşitliliğin olduğu kişisel, sosyal, politik ve ekonomik konulardır (Dynneson & Cross, 1999). Angelo & Cross'a göre (1993), bu konular güncel oldukları ve öğrencilerin yaşamlarıyla doğrudan ilişkilendirilebileceği için, öğrencilerin ahlaki ve manevi muhakemelerini ve algılarını geliştirmelerine yardım ederler. Aynı zamanda öğrencilerin düşüncelerini ifade etme ve pratik yapma için sınıfta ortam sağlamalarından dolayı, tartışmalı konuların sınıfa getirilmesi ve öğretimi önemli kazanımlar sağlar.

Gerçekten de sosyal bilgiler ve sosyal bilimler ders programlarında yer alma durumuna baktığımızda tartışmalı konuların öğretiminin bu derslerin amaçları arasında yer aldığı görülmektedir. Örneğin, Amerikan Ulusal Sosyal Bilgiler Konseyi'nin program çerçevesinde öğrencilerin sosyal bilgiler derslerinde karşı görüşleri ve bu görüşlere nasıl davranılması gerektiğini, birbirlerine saygıyı, kültürel benzerlik ve farklılıklara duyarlılığı ve sosyal sorumluluk almayı, öğrenmekte oldukları üzerine soru sormayı, düşünerek tepki vermeyi, görüşleri paylaşmayı ve kamusal içerikli diyaloglara katılmayı öğrenecekleri ifade edilmektedir. Öğrenciler bu derste, "otantik etkinlik uygulamalarıyla pratik yaparak gerçek sosyal sorunlara ilişkin bilgili karar vermeyi gerektiren tartışma ve sorgulamalara katılarak ve buna göre uygun sosyal ve yurttaşlık eylemi sürdürerek yurttaşlık etkinliği geliştirirler" (NCSS, 2003: 439; 1994). Halen ülkemizde uygulanmakta olan sosyal bilgiler programının amaçları arasında da tartışmalı konuların yurttaşlık niteliği ve düşünme becerileriyle ilgili kazanımlarının doğrudan yer aldığını görmekteyiz (MEB, 2005: 6). Örneğin, sosyal bilgiler dersinin amaçları arasında yer alan 1) öğrencileri düşünmeye, soru sormaya ve görüş alışverişi yapmaya özendirir; 2) öğrencilerin toplumsal sorunlara karşı duyarlı olmasını sağlar, maddeleri doğrudan tartışmalı konuların kazandıracağı özellikler olarak görülebilir. Benzer amaçlar tarih, coğrafya, Türk dili ve felsefe grubu derslerinin amaçları arasında da doğrudan yer alır (MEB, 1992, 2007, 2008).

Ne var ki, tartışmalı konuların öğretiminde birçok engel ve sorunlarla karşılaşmak kuvvetle muhtemeldir. Kimi öğretmenler olası tepkilerden çekinerek bu tür konuları sınıfta ele alma konusunda oldukça gönülsüzdürler ve kendiliğinden ortaya çıkan tartışmaları da sürdürmek yerine hemen kapatma eğilimi gösterirler. Evans, Avery & Pederson (1999), çalışmalarında birçok sosyal bilgiler öğretmenin okul yönetiminin yaptırımlarından korktukları için tartışmalı konuları sınıfa getiremediklerini ya da sınırlı getirdiklerini vurgulamışlardır. Bu çalışmada, Amerikan öğrencilerinin ülkelerinin dış politikadaki başarısızlıkları, Amerika'nın serveti ve gücü, yönetimle ilgili konular, medyanın toplumdaki rolü, nükleer silahlar, silah kontrolü, askeri bütçe gibi konulara genellikle uzak durdukları tespit edilmiştir. Tartışmalı konuların derslerde ele alınmasına bazen izin verilmemesinin en önemli nedeni statükonun devam ettirilmek istenilmesidir. Oysaki bu yazarların da belirttiği gibi, tartışmalı konuların sosyal bilgiler dersinde öğretimi demokrasinin kalbini oluşturmaktadır. Wilson ve diğerleri (1999) de medyatik bazı güncel tartışmalı konuları ikinci kademe sosyal bilgiler öğretmenlerinin yarısından fazlasının yeterince önemsemediği sonucuna varmışlardır. Oulton ve diğerleri (2004) İngiltere örneğinde yaptıkları araştırmada öğretmenlere yönelttikleri "Tartışmalı sayılabilecek konuları ne sıklıkla öğretirsiniz?" sorusuna katılımcıların çoğunluğu "çoğu dönem" yanıtını verirken "hiç" yanıtında da ilköğretim birinci kademe öğretmenlerinin sayısı ikinci kademe öğretmenlerinin üç katından daha fazla olmuştur.

Oulton ve diğerleri (2004)'nin de belirttiği gibi, ilgili literatür incelendiğinde, tartışmalı konuların öğretimine yönelik ilke ve yöntemlerin kendisi de tartışmalıdır. Yazarlara göre, tartışmalı konuların okullardaki müfredat programlarında yer almasının önündeki engeller arasında konunun karmaşıklığı, öğretmenin konulara uzak olması, öğretmenin düşüncelerinden dolayı suçlanılmaktan korkması gibi nedenler yer alır. Walsh (1998), Florida'da okul yöneticilerinin sosyal bilgiler dersinde tartışmalı konuların ele alınmasına ilişkin tutumlarını ortaya koymak için yaptığı araştırmada, çeşitli nedenlerden dolayı tartışmalı bazı konulara yer verilmediğini tespit etmiş, buna karşın öğretmenlerin ve yöneticilerin cesaretlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Hess (2001) ise, birçok sosyal bilgiler dersinde ancak birkaç tartışmalı kamusal konunun yer aldığı belirtmiştir. McKernan'ın (1982) yaptığı çalışmada tartışmalı konuların öğretimindeki kısıtlamaların başında öğretmenlerin kendilerinden kaynaklanan durumların olduğu bulgusuna rastlanmıştır. Araştırmaya katılanlar bilgi ve beceri eksikliğinin, öğretmenin kendi

önyargısının ve kişiliğinin en önemli engel olduğunu bildirmişlerdir. Bunun yanı sıra, ailelerin ve okulun kısıtlaması da önemli derecede engeller arasında gösterilmiştir.

Seçilecek tartışmalı konunun ilgi çekici, güncel, önemli ve gerçekçi, öğrencilerin gelişimsel düzeyine uygun düşmesi kadar sunuluş ve ele alınış biçimi de son derece önemlidir. Kimi öğretmenler tartışmalı konuları plansız ve programsız bir şekilde sınıfa getirdikleri gibi gerekli tarafsızlığı gösteremez ve sağlıklı bir tartışma ortamı oluşturamazlar. Bu tür tartışmalar ailelerin ve okul idaresinin tepkilerini alabilir. Bu nedenle, tartışmalar esnasında öğrencilerin yanlış anlamalarına imkân verilmemesi ve tarafsız, güvenilir bir tartışma ortamının oluşması için öğretmenin yerine getirmesi gereken bazı sorumlulukları vardır. Konuyla ilgili çalışmalardan da yararlanarak (Dorow, 1989, Akt. Doğanay, 2005: 44; Angelo & Cross, 1993; Stenhouse, 1983) bu ilke ve sorumlulukları şu şekilde özetleyebiliriz: Tartışmalı konuların öğretiminde öğretmen;

- a) Ele alınan konuya tarafsız bir şekilde başkanlık etmeli,
- b) Dengeli, demokratik ve eşitlikçi bir yaklaşım göstermeli,
- c) Tartışılacak konuları önceden belirlemeli, bir plan dahilinde tartışmayı ele almalı,
- d) Tartışmanın sınırını iyi belirlemeli ve süreyi dengeli ayarlamalı,
- e) Tartışma esnasında sınıfta oluşabilecek nezaketsiz davranışlara karşı duyarlı olmalı,
- f) Öğrencilerin birbirlerinin fikirlerine karşı yöneltecekleri eleştirilerde aşırıya kaçılmasını önlemeli,
- g) Olumsuz düşünce ve güçlü duyguları yumuşatabilmeli,
- h) Iraksak ya da üst bilişsel düşünmeyi geliştirmeye çalışmalı,
- i) Diğerlerinin tutum ve inanışlarına saygı ve duyarlılığı artırmalı,
- j) Öğrencileri değişik kaynakları incelemeye yöneltmelidir.

Tartışmalı konular öğretmen tarafından planlanıldığı gibi, öğrencilerle öğretmenin istişaresi sonucunda da planlanabilir. Öğretmen en azından prosedürel olarak tarafsız olmalı (Stenhouse, 1983), sadece egemen görüşlere değil, farklı görüşlerin ifade edilmesine de aynı hakkaniyetlilikle fırsat vermeli, öğrencilerinin tartışırken empati kurmalarını ve perspektif değişikliği yapmalarını teşvik etmelidir.

2. Amaç

Bu çalışmanın amacı, öğretmen adaylarının çeşitli tartışmalı konuların tartışmalılık derecesine ilişkin algılarını belirlemek; tartışmalı konuların sınıfa getirilmesine ve öğretilmesine ilişkin algı ve eğilimleri ortaya koymak; tartışmalı konuların öğretim yöntem ve teknikleri ile ilgili görüşlerini ve tartışmalı konuların etkin bir biçimde öğretilmesinin önündeki engellere ilişkin algılarını belirlemek; öğretmen adaylarının algı ve görüşlerinde cinsiyet ve eğitim kademesine göre istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olup olmadığını tespit etmektir.

İlköğretim sosyal bilgiler ya da diğer sosyal bilimler derslerinde tartışmalı konulara yer verme ile ilgili diğer ülkelerde bazı çalışmalar yapılmasına rağmen, bu konuda Türkiye bağlamında yapılmış herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu yönüyle çalışma konuyla ilgili mevcut boşluğu doldurma ve öğretmen adaylarının algı, eğilim ve görüşlerini tespit etme açısından önemlidir. Bu çalışma ayrıca, elde edilen bulguların diğer ülkelerde yapılan çalışmalarla karşılaştırarak eğitim alanına ilişkin konu, sorun ve yaklaşımlar açısından benzerlik ve farklılıklarımızın ortaya çıkarılmasına katkı sağlayabilir.

3. Yöntem

3. 1. Evren ve Örneklem

Bu çalışmada betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini, Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi (Tarih, Coğrafya, Türk Dili ve Edebiyatı ve Felsefe Grubu Öğretmenliği) öğretmen adayları ile Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Sınıf Öğretmenliği ve Sosyal Bilgiler Öğretmenliği bölümlerinde okuyan toplam 1225 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise Tablo 1'de gösterildiği gibi evren üzerinden kasti örnekleme yolu ile seçilen 2008–2009 eğitim-öğretim yılında ilgili bölümlerde okumakta olan toplam 446 öğretmen adayı oluşturmaktadır.

Tablo 1: Araştırmaya Katılan Öğretmen Adaylarının Genel Dağılımı

	N	%
Üniversite		
İlköğretim	202	45.3
Ortaöğretim	244	54.7
Cinsiyet		
Kız	267	59.9
Erkek	179	40.1
Sınıf Düzeyi		
5.Sınıf	146	32.7
4.Sınıf	180	40.4
3.Sınıf	120	26.9
Branş		
Sınıf Öğretmenliği	138	30.9
Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	64	14.3
Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği	59	13.2
Tarih Öğretmenliği	76	17.0
Coğrafya Öğretmenliği	56	12.6
Felsefe Grubu Öğretmenliği	53	11.9
Toplam	446	100

3.2. Veri Toplama Aracı

Veri toplamada kullanılan ölçme aracının geliştirilmesinde ilgili literatürden; sosyal bilimler alanında çeşitli branşlarda görev yapan 20 öğretmene yöneltilen açık uçlu sorulardan; tartışmalı konular kapsamına girebilecek konuların tespit edilmesi amacıyla Eğitim Fakültesi öğrencilerinden elde edilen yazılı madde önerilerinin yanı sıra uzman görüşlerinden de yararlanılmıştır. Ölçme aracının anlaşılabilirliğini test etmek için sınıf öğretmenliğinde okuyan 30 öğretmen adayına uygulanmış, bazı küçük düzeltmelerden sonra ölçme aracına son şekli verilmiştir.

Araştırmada uygulanan ölçme aracı altı bölümden oluşmuştur: Birinci bölümde demografik sorular; ikinci bölümde tartışmalı konular kapsamına girebilecek 70 adet konunun ne derece tartışmalı olduğunu 5'li likert şeklinde ölçen maddeler; üçüncü bölümde belirlenen bu 70 adet tartışmalı konunun sınıfta ele alınıp alınmaması gerektiği konusunda öğretmen adaylarının eğilim ve görüşlerini 3'lü likert şeklinde ölçen maddeler; dördüncü bölümde öğretmen adaylarının tartışmalı konuların sınıfta ele alınması veya öğretilmesinin önemi, katkısı ve yararı gibi genel algı ve düşüncelerini ölçen 38 madde (Cronbach Alpha Güvenirlilik Katsayısı = .95) yer almaktadır. Beşinci bölümde tartışmalı konuların öğretim yöntem ve teknikleri ile ilgili 20 madde (Cronbach Alpha Güvenirlilik Katsayısı = .88); altıncı bölümde ise öğretmen adaylarının tartışmalı konuların etkin bir biçimde öğretilmesinin önündeki engellerle ilgili algı ve görüşlerini 5'li likert şeklinde ölçen 14 madde (Cronbach Alpha Güvenirlilik Katsayısı = .78) yer almıştır.

3.3. Verilerin Analizi

Verilerin istatistiksel çözümleri SPSS programı aracılığıyla betimsel istatistik yöntemlerinden (f) frekans, (%) yüzde, standart sapma (ss) ve aritmetik ortalamalar ($\bar{X}$) hesap edilerek yapılmıştır. Tartışmalı konuların öğretimine ilişkin tutumlar ve sınıfa getirilmesinin önündeki engellere ilişkin algıların cinsiyet ve eğitim kademesi değişkenlerine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini ortaya koymak amacıyla *t*-testi; öğretim yöntem ve tekniklerine ilişkin görüşlerin cinsiyet ve eğitim kademesi değişkenlerine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini ortaya koymak amacıyla ise kay-kare testi analizi uygulanmıştır. Kay-kare testi analizinde beklenen değeri 5'ten küçük gözenek sayısının % 20'yi aştığı görülen durumlarda gruplar arasında birleştirmelere gidilmiş; sonuçların yorumlanmasında .05 ve anlamlılık düzeyi ölçüt alınmıştır. Analizler sonucunda anlamlı farklılık gösteren maddelere yer verilmiştir.

4. Bulgular

4.1 Türkiye'nin Tartışmalı Konuları Nelerdir?

Her ülkenin kendine özgü tartışmalı konuları olduğu gibi kimi konular tüm ülkeleri ilgilendiren küresel boyutta tartışmalı konulardır. Bazı konular ise dönem dönem toplumların gündeminde daha fazla yer alarak üzerinde çok ciddi kamuoyu tartışmalarının olduğu sorunlardır. Bu bölümde, literatürden ve ölçme aracının geliştirilmesine katkı sağlayan grup ve kişilerin görüşlerinden yararlanarak belirlenen ulusal ve küresel boyutta 70 tartışmalı konunun tartışmalılık derecesinin ne düzeyde olduğu belirlenmeye

çalışılmıştır. Tablo 2’de yer alan bulgular aritmetik ortalamalara göre büyükten küçüğe doğru sıralanarak verilmiştir.

Tablo 2: Tartışmalı Konuların Tartışmalılık düzeyi ile ilgili Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Sıra	Tartışmalı Konuların Tartışmalılık Derecesi	$\bar{X}$	SS	Sıra	Tartışmalı Konuların Tartışmalılık Derecesi	$\bar{X}$	SS
1	Terör	4.67	.764	36	Beyin Göçü	3.81	1.14
2	İşsizlik	4.42	.902	37	Laiklik	3.81	1.39
3	KPSS	4.33	1.07	38	Medya	3.81	1.13
4	Ekonomik Kriz	4.29	1.02	39	Misyonerlik	3.79	1.21
5	Türkiye-AB ilişkileri	4.29	1.01	40	TV Yayınları	3.79	1.09
6	Torpil	4.28	1.07	41	Yargı Bağımsızlığı	3.78	1.20
7	Eğitim Sistemi	4.26	1.02	42	Cemaatler	3.78	1.27
8	ÖSS	4.25	1.03	43	Çarpık Kentleşme	3.77	1.12
9	Yolsuzluklar	4.22	1.00	44	Sağlık Reformu	3.74	1.19
10	Sınav Sistemleri	4.21	1.04	45	Seçim Sistemi	3.68	1.26
11	Derin Devlet	4.20	1.11	46	Faili Meçhul Cinayetler	3.68	1.23
12	Küresel Kriz	4.19	1.03	47	Parti Kapatma	3.67	1.22
13	Türkiye-ABD ilişkileri	4.17	1.05	48	Kıbrıs Sorunu	3.64	1.25
14	Rüşvet	4.16	1.14	49	Madde Bağımlılığı	3.59	1.24
15	Enflasyon	4.16	1.04	50	Basın Özgürlüğü	3.57	1.17
16	Dini İstisnar	4.15	1.09	51	Tarım Politikaları	3.53	1.28
17	YÖK	4.10	1.06	52	Etnik Sorunlar	3.50	1.27
18	Kültürel Yozlaşma	4.08	1.12	53	Nükleer Santraller	3.50	1.22
19	Şiddet	4.07	1.05	54	Yabancı Dilde Eğitim	3.47	1.28
20	Gelir Dağılımdaki Adaletsizlik	4.05	1.11	55	Trafik	3.34	1.09
21	Çevre Kirliliği	4.04	1.11	56	Göç	3.34	1.11
22	Çeteleşme	4.03	1.16	57	İnternet	3.34	1.25
23	İnsan Hakları	4.01	1.16	58	Silahsızlanma	3.29	1.27
24	Kuzey Irak Sorunu	4.01	1.11	59	Özel Eğitim	3.21	1.19
25	Kadrolaşma	4.00	1.14	60	Zorunlu Din Eğitimi	3.16	1.47
26	Kürt Sorunu	3.99	1.29	61	Atatürkçülük	3.13	1.46
27	Emperyalizm	3.99	1.11	62	Fanatizm	3.06	1.27
28	Türban	3.96	1.41	63	Doğal Afetler	2.98	1.20
29	Küresel Isınma	3.96	1.16	64	Çok Kültürlülük	2.98	1.31
30	Dış Siyaset	3.95	1.12	65	Ana Dilde Eğitim	2.92	1.55
31	Ermeni Sorunu	3.93	1.36	66	Klonlama	2.90	1.32
32	Özelleştirme	3.92	1.21	67	Evrin Teorisi	2.75	1.49
33	Küreselleşme	3.90	1.11	68	Hayvan Hakları	2.51	1.17
34	Darbe ve İhtilaller	3.84	1.18	69	Askerlik Sistemi	2.44	1.21
35	Demokrasi	3.83	1.88	70	Yaradılış İnancı	2.43	1.42

İlk on sırada yer alan en tartışmalı konulara baktığımızda sırasıyla terör, işsizlik, KPSS, ekonomik kriz, Türkiye-AB ilişkileri, torpil, eğitim istemi, ÖSS, yolsuzluklar, sınav sistemleri konularının yer aldığı görülmektedir. Bunlar arasında terör ve işsizlik gibi Türkiye’nin yaşadığı önemli toplumsal sorunların, yolsuzluk ve torpil gibi etik ve hukuki boyutu olan konuların tartışmalı konular arasında ilk sıralarda gösterildiğini görüyoruz. Genel olarak eğitim sisteminin, sınavların ve özel olarak da KPSS’nin bu denli yüksek oranda tartışmalı konular arasında gösterilmesi, bu konuların üniversite öğrencilerinin doğrudan yaşadıkları deneyim ve kaygılarla ilişkili olan konular olması bakımından dikkat çekicidir.

Türkiye-AB ilişkileri konusu da kimi dönemlerde gündemde arka plana düşse de farklı görüş, beklenti ve yaklaşımlarla ülkemiz kamuoyunda en fazla tartışılan konular arasında yer almaktadır. ÖSS, öğrencilerin geleceklerini belirleyen bir dönüm noktası olması bakımından; katsayı sınırlaması, alan tercihi, meslek okullarının dezavantajı ve sürekli sistem değişikliği gibi nedenlerle kamuoyunda yer alan önemli bir tartışmalı konudur. Öte yandan “türban”, “darbe ve ihtilaller”, “cemaatler”, “Kuzey Irak sorunu”, “küresel ısınma” gibi konular, sık sık Türkiye gündemini oluşturan konular olmakla birlikte öğretmen adayları tarafından daha az tartışmalı düşünülmüştür.

4. 2. Hangi Tartışmalı Konular Sıfıya Getirilmeli?

Tartışmalı konuların eğitimde yer alma durumunun öğretmen adayları üzerinde incelenmesinin amaçlandığı bu çalışmada ikinci alt problem olarak; öğretmen adaylarının belirlenen 70 tartışmalı konunun sıfıya getirilip getirilmemesi konusundaki eğilim ve görüşleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Sınıf

getirilmeli (2), Sınıfa getirilmemeli (1), Fikrim yok (0) olmak üzere üçlü (3'lü) likert şeklinde verilen yanıtlarla ilgili frekans, yüzde, ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3: Tartışmalı Konuların Sınıfa Getirilmesi ile İlgili Görüşlerin Frekans, Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Tartışmalı Konular	Sınıfa Getirilmeli		Sınıfa Getirilmemeli		Fikrim Yok		$\bar{X}$	SS
	f	%	f	%	f	%		
1. İnsan Hakları	407	91.2	30	6.7	9	2	1.89	.37
2. Eğitim Sistemi	391	87.7	42	9.4	13	2.9	1.85	.43
3. Çevre Kirliliği	364	81.6	56	12.6	26	5.8	1.82	.48
4. Sınav Sistemleri	378	84.8	40	9	28	6.3	1.78	.54
5. Demokrasi	383	85.9	45	10.1	18	4	1.76	.55
6. Küresel Isınma	347	77.8	70	15.7	29	6.5	1.74	.58
7. Kültürel Yozlaşma	360	81.4	48	10.9	35	7.8	1.73	.59
8. YÖK	346	77.6	70	15.7	30	6.7	1.71	.59
9. KPSS	336	76.6	73	15	37	8.3	1.71	.58
10. Küreselleşme	365	81.8	49	11	32	7.2	1.70	.60
11. Beyin Göçü	347	77.8	65	14.6	34	7.6	1.69	.60
12. İşsizlik	342	76.7	71	15.9	33	7.4	1.68	.60
13. Göç	307	71.7	102	20	37	8.3	1.68	.59
14. ÖSS	341	76.4	71	15.9	34	7.6	1.68	.62
15. Şiddet	320	71.8	96	21.5	30	6.7	1.66	.61
16. Doğal Afetler	299	67	100	22.4	47	10.5	1.65	.60
17. Ana Dilde Eğitim	305	68.4	111	24.9	30	6.7	1.64	.63
18. Çok Kültürlülük	328	73.5	85	19.1	33	7.4	1.64	.62
19. Ermeni Sorunu	318	71.3	95	21.3	33	7.4	1.62	.62
20. Madde Bağımlılığı	321	72	88	19.7	37	8.3	1.62	.64
21. Atatürkçülük	311	69.7	92	20.6	43	9.6	1.62	.65
22. Çarpık Kentleşme	308	69.1	92	20.6	46	10.3	1.61	.60
23. Terör	336	75.4	80	17.9	30	6.7	1.60	.65
24. Sağlık Reformu	309	69.3	86	20	48	10.8	1.59	.63
25. Trafik	281	63	113	25.3	52	11.7	1.59	.67
26. Küresel Kriz	321	71.9	83	18.6	42	9.4	1.58	.66
27. TV Yayınları	305	68.4	96	21.5	45	10.1	1.58	.67
28. Laiklik	297	66.6	112	25.1	37	8.3	1.58	.66
29. İnternet	278	62.3	121	27.1	47	10.5	1.58	.65
30. Yolsuzluklar	289	64.8	119	26.7	38	8.5	1.58	.69
31. Kıbrıs Sorunu	295	66.1	103	23.1	48	10.8	1.57	.66
32. Türkiye-AB İlişkileri	318	71.3	87	19.5	41	9.2	1.57	.67
33. Kuzey Irak Sorunu	291	66.5	110	23.3	45	10.1	1.56	.68
34. Nükleer Santraller	301	67.5	100	22.4	45	10.1	1.56	.64
35. Türkiye-ABD İlişkileri	307	68.9	94	21.1	45	10.1	1.56	.66
36. Torpil	295	66.1	107	24	44	9.9	1.56	.66
37. Çeteleşme	261	58.5	137	30.7	48	10.8	1.56	.65
38. Kadrolaşma	286	64.1	110	24.7	50	11.2	1.55	.67
39. Yabancı Dilde Eğitim	300	67.3	97	21.7	49	11	1.55	.68
40. Yargı Bağımsızlığı	281	63	114	25.6	51	11.4	1.54	.69
41. Gelir Dağılımdaki Adaletsizlik	292	65.5	103	23.1	51	11.4	1.54	.69
42. Seçim Sistemi	267	59.9	120	26.9	59	13.2	1.52	.68
43. Özel Eğitim	288	64.5	96	21.5	62	13.9	1.51	.67
44. Özelleştirme	293	65.7	112	25.1	41	9.2	1.51	.69
45. Ekonomik Kriz	291	65.2	104	23.3	51	11.4	1.51	.69
46. Rüşvet	267	59.9	132	29.6	47	10.5	1.50	.68
47. Darbe ve İhtilaller	299	67	106	23.8	41	9.2	1.50	.72
48. Basın Özgürlüğü	269	60.1	119	26.7	59	13.2	1.50	.67
49. Dış Siyaset	312	69.9	80	17.9	54	12.1	1.48	.68
50. Medya	276	61.8	121	27.1	49	11	1.47	.71
51. Enflasyon	259	58.1	133	29.8	54	12.1	1.47	.71
52. Emperyalizm	294	65.9	100	22.4	52	11.7	1.47	.69
53. Etnik Sorunlar	255	57.2	134	30	57	12.8	1.46	.70
54. Silahsızlanma	238	53.4	140	31.4	68	15.2	1.44	.70
55. Hayvan Hakları	206	46.2	171	38.3	69	15.5	1.41	.70
56. Dini İstismar	257	57.6	138	31	51	11.4	1.41	.73
57. Tarım Politikaları	248	55.6	132	29.6	66	14.8	1.38	.73
58. Zorunlu Din Eğitimi	230	51.6	141	31.6	75	16.8	1.38	.69
59. Kürt Sorunu	222	49.8	168	37.7	56	12.6	1.35	.75
60. Türban	202	45.3	188	42.2	56	12.6	1.33	.68
61. Misyonerlik	240	53.8	148	33.1	58	13	1.31	.72
62. Klonlama	175	40.5	185	40.1	86	19.3	1.30	.73
63. Yaradılış İnancı	168	37.7	194	43.5	84	18.8	1.23	.69

64.Derin Devlet	208	46.6	166	37.2	72	16.1	1.21	.70
65.Parti Kapatma	169	38.6	210	46.4	67	15	1.20	.73
66.Evrin Teorisi	166	37.2	206	46.2	74	16.6	1.19	.72
67.Faili Meçhul Cinayetler	145	32.5	224	50.3	77	17.3	1.16	.69
68.Askerlik Sistemi	132	29.6	212	47.5	102	22.9	1.15	.68
69.Cemaatler	147	33	223	50	76	17	1.09	.69
70.Fanatizm	128	28.7	230	51.5	88	19.7	1.07	.72

Tablo 3'te yer alan tartışmalı konuların sınıfa getirilmesine yönelik ilk sıralarda yer alan ifadelere baktığımızda insan hakları, eğitim sistemi, çevre kirliliği, sınav sistemleri, demokrasi, küresel ısınma, kültürel yozlaşma, YÖK, KPSS, küreselleşme konularının yer aldığı görülmektedir.

Yukarıdaki sonuçlara göre, “insan hakları” öğretmen adayları tarafından sınıfa getirilmesi ve ele alınması gereken konu olarak ilk sırada görülmüştür. İnsan hakları eğitimi eğitim programlarında planlı bir şekilde yer alması öngörülen bir konudur. Buna karşın, günümüzde insan hakları konusunda bir yandan artan bir evrenselleşme eğilimi gözlenirken öte yandan konuya ilişkin ulusal ve uluslar arası düzeyde önemli tartışmalara da tanık olunmaktadır. Bunun önemli bir nedeni, insan haklarının dinamik bir gelişme sürecine sahip olmasıdır. Türkiye açısından özellikle AB ilişkileri çerçevesinde sıklıkla gündeme gelen sivil ve siyasi hakların ihlalleriyle ilgili durumların yanı sıra, sosyal ve ekonomik haklar konusundaki yetersizlikler ve kültürel hakların bir hak kategorisi olarak görülmesi yönündeki toplumsal direnç ve kaygılar insan hakları konusunu tartışmalı konular arasında gündemde tutan faktörler arasında yer almaktadır.

Tartışmalı konuların sınıfa getirilmesine yönelik görüşlerde eğitim kademesine göre bir farklılık olup olmadığını araştırmak için ilk on ve son on sırada yer alan konuların ortalamalarına bakılmıştır. İlköğretim öğretmen adaylarının ilk on tercihi sırasıyla; insan hakları ($\bar{X}=1.92$), eğitim sistemi ($\bar{X}=1.89$), çevre kirliliği ($\bar{X}=1.86$), sınav sistemleri ($\bar{X}=1.84$), demokrasi ($\bar{X}=1.84$), küresel ısınma ($\bar{X}=1.80$), kültürel yozlaşma ($\bar{X}=1.80$), YÖK ($\bar{X}=1.76$), KPSS ($\bar{X}=1.75$), küreselleşme ($\bar{X}=1.73$) konuları olmuştur. Ortaöğretim öğretmen adaylarının ilk on tercihi arasında sırasıyla; insan hakları ($\bar{X}=1.86$), eğitim sistemi ($\bar{X}=1.80$), demokrasi ($\bar{X}=1.79$), küreselleşme ($\bar{X}=1.75$), sınav sistemleri ($\bar{X}=1.73$), terör ($\bar{X}=1.71$), Türkiye-AB ilişkileri ($\bar{X}=1.68$), beyin göçü ($\bar{X}=1.68$), dış siyaset ($\bar{X}=1.67$), kültürel yozlaşma ($\bar{X}=1.67$) konuları yer almıştır. Son on sırada yer alan konulara bakıldığında, ilköğretim adayları; misyonerlik ($\bar{X}=1.28$), klonlama ($\bar{X}=1.27$), yaradılış inancı ($\bar{X}=1.24$), derin devlet ($\bar{X}=1.18$), parti kapatma ($\bar{X}=1.17$), evrim teorisi ($\bar{X}=1.15$), faili meçhul cinayetler ($\bar{X}=1.12$), askerlik sistemi ($\bar{X}=1.08$), cemaatler ($\bar{X}=1.04$), fanatizm ($\bar{X}=1.01$) konularını; ortaöğretim öğretmen adayları ise; yine sırasıyla zorunlu din eğitimi ($\bar{X}=1.28$), parti kapatma ($\bar{X}=1.27$), hayvan hakları ($\bar{X}=1.24$), cemaatler ($\bar{X}=1.18$), evrim teorisi ($\bar{X}=1.17$), faili meçhul cinayetler ($\bar{X}=1.15$), fanatizm ($\bar{X}=1.12$), yaradılış inancı ($\bar{X}=1.08$), klonlama ($\bar{X}=1.04$), askerlik sistemi ($\bar{X}=1.01$) konularını göstermişlerdir.

4. 3. Tartışmalı Konuların Eğitimsel Önemi ve Kazanımı

İlgili literatür incelendiğinde de görüldüğü üzere, tartışmalı konuların sınıfta ve eğitim programlarında yer almasının, problem temelli öğrenme, farklılıkları algılama ve saygı duyma, düşünme becerilerinin gelişimine katkı sağlama, yurttaşlık niteliklerini geliştirme, öğrencileri topluma hazırlama, gerçek öğrenme ortamı yaratma, öğrencilerin toplumla ve çevreyle olan iletişimini geliştirme, anlamlı öğrenme ortamı oluşturma yönünden önemli eğitimsel amaçlara hizmet ettiği belirtilmektedir. Çalışmanın bu bölümünde ölçme aracıyla öğretmen adaylarının bu konudaki algılarının ne düzeyde olduğunu tespit ettiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen bulgularla ilgili ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 4'te büyükten küçüğe doğru sıralanarak verilmiştir.

Tablo 4: Tartışmalı Konuların Öğretimine İlişkin Algı ve Görüşlerle İlgili Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Tartışmalı Konuların Öğretimine İlişkin Tutum Maddeleri	$\bar{X}$	SS	Tartışmalı Konuların Öğretimine İlişkin Tutum Maddeleri	$\bar{X}$	SS
1.Eleştirel düşünme için gereklidir.	4.42	.83	20.Birlikte yaşama kültürünü destekler.	4.12	.95
2.Etkili öğretim stratejileri için öğretmen adayları eğitilmelidir.	4.41	.88	21.Öğrencilere ayırt etme gücü kazandırır.	4.11	.85
3.Ülke sorunlarına duyarlılığı artırır.	4.40	.86	22.Yurttaşlık yeterliliği için gereklidir.	4.10	.98
4.İfade becerisini geliştirir.	4.39	.77	23.Öğrencilerin dinleme düzeyini yükseltir.	4.10	.90
5.Öğrencilerin bilinçli bireyler olması için gereklidir.	4.38	.83	24.Empati kurmayı artırır.	4.10	.92
6.Öğrencilerin farklı fikirler edinmesi için gereklidir.	4.30	.89	25.Öğrencilerin çevresi ile etkileşime girmesine imkân tanır.	4.05	.90
7.Ülke ve dünya sorunlarına duyarlı olmayı öğretir.	4.30	.82	26.Sınıfta hoşgörü kültürünü artırır.	3.98	1.02
8.Öğrencilerin üretkenliği için gereklidir.	4.28	.81	27.Öğrencilere sorumluluk kazandırır.	3.95	.94
9.Demokratik eğitimin gereğidir.	4.27	.97	28.Ön yargıların giderilmesini sağlar.	3.85	.98
10.Öğrencilere üst düzey düşünme becerisi kazandırır.	4.26	.96	29.Öğrencilerin Türkçeyi doğru ve güzel kullanma becerisini geliştirir.	3.77	1.08
11.Sosyal anlamayı artırır.	4.25	.86	30.Öğrencilerin tutumlarını değiştirir.	3.66	.98
12.Öğrencilerin sosyal katılım becerilerinin gelişmesi için gereklidir.	4.24	.84	31.(Sınıfta çatışma yaratır.)	2.73	1.24
13.Tartışma kültürünü geliştirir.	4.24	.89	32.(Öğrencilerin taraf tutmasına yol açar.)	2.65	1.13
14.Öğrencilerde merak uyandırır.	4.22	.84	33.(Öğrencilerin farklı gruplara karşı daha katı tutum geliştirmesine yol açar.)	2.56	1.27
15.Sınıfı canlı tutar.	4.22	.93	34.(Sınıfta karmaşa yaratır.)	2.54	1.15
16.Yaratıcı fikirler üreten bireylerin sayısını artırır.	4.16	.87	35.(Öğrencileri farklı gruplara karşı ön yargılı yapar.)	2.37	1.11
17.Öğrencilerin kişisel gelişimleri için gereklidir.	4.16	.91	36.(Okul dışında tutulmalıdır.)	2.17	1.18
18.Eğitim programlarında yer almalıdır.	4.13	.89	37.(Sınıfta otorite boşluğu yaratır.)	2.13	1.08
19.Sosyal anlamayı geliştirir.	4.12	.87	38.(Branşla ilgili değildir.)	2.12	1.07

* Parantez içindeki maddeler negatif ifade içermektedir.

Tablo 4'teki bulgulara göre, öğretmen adaylarının büyük bir çoğunluğu tartışmalı konuların öğretilmesinin eleştirel düşünme için gerekli olduğunu düşünmektedir ($\bar{X} = 4.42$). Bu sonuç, literatürdeki kuramsal ve uygulamalı çalışmalardaki sonuçlarla örtüşmektedir. Katılımcıların tartışmalı konuların öğretiminde öğretmen adaylarının eğitilmesi gerektiği konusunda yüksek oranda görüş bildirmeleri ($\bar{X} = 4.41$) konunun önemini ve işlevini yeterince algıladıklarını göstermektedir. Çünkü sınıf içerisinde tartışmalı konuların ele alınması ve öğrencilerle bu konuların tartışılması öğretmene ciddi sorumluluklar yüklemektedir. Şüphesiz bir sınıfı oluşturan öğrenciler farklı kültürel geçmişe, sosyal sınıfa, inanca, politik görüşe sahip olabilirler. Etkili öğretim stratejileri ile yetişmiş öğretmenler, tüm bu farklılıklara rağmen sınıfta gereken güveni sağlayıp, tarafsız bir şekilde tartışmaları yönetebilir ve bu şekilde sınıf içerisinde de yanlış anlamaları önleyip öğrencilere rehberlik yapabilir.

Öğretmen adaylarının büyük çoğunluğu tartışmalı konuların öğrencilerin ülke sorunlarına duyarlılığını artıracığını düşünmektedir ($\bar{X} = 4.40$). Tartışmalı konuları toplumun geneline ilgilendiren güncel veya süre gelen konular oluşturmaktadır. Bu konuları sınıf içerisinde ele almak öğrencilerin ülkelerinin sorunlarına karşı duyarlı olmasını sağlama gibi farklı eğitimsel yararlar kazandırabilir. Tablo 3'te yer alan sonuçlara göre katılımcılar bu konuların öğrencilerin ifade becerisini geliştireceğini ($\bar{X} = 4.39$), dinleme düzeylerini yükselteceğini ($\bar{X} = 4.10$) belirtmektedir. Cannard'ın (2005) araştırmasında da tartışmalı konuları sınıfta incelemenin öğrencilerin ifade ve iletişim becerilerini artıracığına vurgu yapılmaktadır. Gallo (1996) tartışmalı konulara yönelik araştırmasında, sınıf ortamında tartışmalı konulara yer vermenin öğrencilerin birbirlerini dinlemeyi öğrenmelerini sağlayacağı vurgusunu yapmıştır. Olumsuz maddelerin (31-38 arası) ortalamalarına baktığımızda katılma düzeyinin ortalamasının altında olduğu görülmektedir. Bu bulgulardan, öğretmen adaylarının tartışmalı konuların öğrencilere sağlayacağı kazanımlar bakımından genel olarak olumlu görüşler belirttiği söylenebilir.

Öğretmen adaylarının cinsiyet değişkenine göre tartışmalı konuların öğretimine ilişkin algı ve görüşlerinin t-testi sonuçlarına baktığımızda anlamlı bir farklılık gözlenmezken [$t_{(444)}= 1.21, p>.05$], eğitim kademesi değişkenine göre anlamlı farklılıklar görülmüştür [$t_{(444)}=2.80, p<.05$]. İlköğretim öğretmen adayları ($\bar{X} = 4.14$), ortaöğretim öğretmen adaylarına ($\bar{X} = 3.97$) göre tartışmalı konuların öğretimine daha olumlu yaklaşmaktadır. Tartışmalı konuların aynı zamanda içerik ve zihinsel gelişmişlikle de ilişkili olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda böyle bir sonucun ortaya çıkması dikkat çekicidir.

4. 4. Tartışmalı Konulara Yönelik Öğretim Yöntem ve Teknikleri

Tartışmalı konuların sınıfa getirilmesi kadar önemli olan bir husus bu konuların planlı bir şekilde getirilip getirilmediği, hangi yöntem ve yaklaşımla ele alındıkları sorunudur. Aksi takdirde bu konuların öğretiminden beklenen kazanımı sağlamak bir yana, birçok olumsuz etkilere yol açmak da mümkündür. Bu konuda öğretmenin bilgi, beceri ve yaklaşımı son derece önemlidir. Bazı konular doğaları gereği belli yaklaşım, yöntem ve teknikle ele alınmaya uygundur. Bu bölümdeki amacımız bu konuda öğretmen adaylarının algı ve eğilimlerini ortaya çıkarmak olmuştur. Elde edilen bulgularla ilgili aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5: Tartışmalı Konuların Öğretim Yöntem ve Teknikleri İle İlgili Maddelerinin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Tartışmalı Konuların Öğretim Yöntem ve Teknikleri İle İlgili Maddeler	$\bar{X}$	SS	Tartışmalı Konuların Öğretim Yöntem ve Teknikleri İle İlgili Maddeler	$\bar{X}$	SS
1. Yapılan tartışmayı tarafsız bir şekilde yönetirdim.	4.61	.72	11. Problem çözme tekniğini uygulardım.	4.08	.92
2. Demokratik ortam sağlardım.	4.48	.79	12. Konuların bir sonuca ulaşmasını sağlardım.	4.07	1.01
3. Öğrencilerin ilgilerini dikkate alırdım.	4.45	.71	13. Öğrencilerin kendi görüşlerini oluşturabilecek yaşantılar sağlamaya çalışırdım.	4.06	.96
4. Öğrencilerin söz almaları için onları teşvik ederdim.	4.37	.85	14. Soru cevap tekniğini uygulardım.	4.04	.91
5. İşlenen konuyla ilişkili olmasına dikkat ederdim.	4.34	.81	15. Farklı branşlardan yararlanırdım.	4.00	.91
6. Güncel olaylardan yararlanırdım.	4.33	.83	16. Görüş geliştirme tekniğini kullanırdım.	3.98	.88
7. Konu hakkında öğrencilere ön bilgi verirdim.	4.29	.87	17. İşbirlikçi öğrenme tekniğini kullanırdım.	3.93	.97
8. Görsel ve yazılı materyallerden yararlanırdım.	4.23	.88	18. Örnek olay incelemesi yaptırırdım.	3.89	1.01
9. Öğrencilerin düşüncelerini kendilerinin oluşturmalarını beklerdim.	4.16	.91	19. Öğrencilerin sorularına göre işlerdim.	3.44	1.00
10. Önceden planlama yapardım.	4.12	.95	20. Kendi görüşümü kabul etmelerini sağlardım.	1.76	1.11

Tartışmalı konuların öğretim yöntem ve teknikleri ile ilgili maddelerin ortalamalarına göre ilk üç sırada “Yapılan tartışmayı tarafsız bir şekilde yönetirdim”, “Demokratik ortam sağlardım” maddesi ile “Öğrencilerin ilgilerini dikkate alırdım” maddelerinin yer aldığı görülmektedir. Bu üç madde gerçekten de tartışmalı konuların öğretilmesiyle doğrudan ilgili olan maddelerdir. Öğretmenlerin belli bir fikri desteklemek veya karşı çıkmak ya da kendi düşüncelerini dayatmaktan ziyade tartışmayı tarafsız bir şekilde yöneterek herkese ve her bakış açısına söz hakkı vermesi önemlidir. Böyle bir ortam hazırlamak öğretmenin her ileri sürülen fikri kabul edilebilir göstereceği anlamına gelmez. Öğrencilerin daha iyi düşünmüş ve temellendirilmiş bakış açıları geliştirmeleri için öğretmenin bazı meydan okumalar yaparak onların üst bilişsel düzeye yönelmelerine katkı sağlaması gerekir.

Öğretmen adayları “Önceden planlama yapardım” maddesine yüksek oranda olumlu yaklaşmıştır ($\bar{X} = 4.12$). Öğretmenin önceden hazırlanan bir plan dahilinde konuları ele alması, şüphesiz, öğrencilere neyi, niçin ve nasıl öğreteceğine yardımcı olur. Singer (2003) çalışmasında, tartışmalı konuların sosyal bilgiler dersi içinde sunulabilmesi için iyi bir planın yapılması gerektiğini savunmuştur. “Kendi görüşümü kabul etmelerini sağlardım.” ($\bar{X} = 1.76$) maddesine katılım düzeyi ise oldukça düşük çıkmıştır. Bu sonuçlar, öğretmen adaylarının sınıf içerisinde demokratik bir tutum sergileme konusunda bilinçli oldukları, önemli olanın tartışmada bir doğrunun benimsenmesi değil, tartışmanın sağlıklı bir şekilde gerçekleştirmek olduğu konusunda duyarlı oldukları söylenebilir.

Öğretim yöntem ve tekniklerine ilişkin görüşlerin cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediği kay-kare testi ile analiz edilmiş, sadece “Kendi görüşümü kabul etmelerini sağladım.” maddesinde kız ve erkek öğretmen adayları arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir ($X^2 = 7.518$, $p < .05$). Bu maddeye kız öğretmen adaylarının % 83.7’si, erkek öğretmen adaylarının ise % 72.7’si nadiren yanıtını vermiştir. Buna göre, kız öğretmen adaylarının erkek öğretmen adaylarına göre bu maddede daha demokratik ve öğrenci merkezli yaklaşımları söylenebilir.

Öğrencilerin kendi görüşlerini oluşturabilecek yaşantılar sağlama konusunda ilköğretim öğretmen adaylarının % 85.9’u sık sık yanıtını verirken, ortaöğretim öğretmen adaylarının % 66.8’si sık sık yanıtını verdiği; güncel olaylardan yararlanma konusunda ilköğretim öğretmen adaylarının % 92’si, ortaöğretim öğretmen adaylarının ise % 83.8’i sık sık yanıtını verdikleri; işbirlikçi öğrenme tekniğini kullanmada ilköğretim öğretmen adaylarının % 78.3’ü, ortaöğretim öğretmen adaylarının % 65’i sık sık yanıtını verdikleri görülmüştür. Yine “tartışmalı konuları öğrencilerin sorularına göre işlerdim” maddesine ilköğretim öğretmen adaylarının % 52.5’i, ortaöğretim öğretmen adaylarının % 40.7’si; örnek olay incelemesi yaptırma maddesine ilköğretim öğretmen adaylarının % 75.8’i, ortaöğretim öğretmen adaylarının % 60.9’u sık sık yanıtını vermiştir. Kendi görüşünü kabul ettirme maddesinde ilköğretim öğretmen adaylarının % 84.7’si, ortaöğretim öğretmen adaylarının % 75’i nadiren yanıtını vermiştir. Buna karşın öğrencilerin düşüncelerini kendilerinin oluşturması maddesinde ilköğretim öğretmen adaylarının % 86.2’si, ortaöğretim öğretmen adaylarının ise % 74.5’i sık sık yanıtını vermiştir. Problem çözme tekniğini uygulama konusunda ise ilköğretim öğretmen adaylarının % 78.1’i, ortaöğretim öğretmen adaylarının % 75.7’si sık sık yanıtını vermiştir. Bu sonuçlara göre, ortaöğretim öğretmen adaylarıyla ilköğretim öğretmen adayları karşılaştırıldığında, ilköğretim öğretmen adaylarının daha öğrenci merkezli, işbirlikçi, problem çözme, güncel olaylardan yararlanma teknikleri kullanma eğilimli oldukları görülmüştür. Bu durum ilköğretim öğretmen adaylarının yapılandırıcı öğretim yöntem ve tekniklerine daha eğilimli oldukları şeklinde yorumlanabilir.

4. 5. Tartışmalı Konuların Öğretimindeki Engeller

Tartışmalı konuların eğitimsel önemi yeterince kavranmış olsa da aktif bir şekilde sınıfta ele alınıp incelenmesi konusunda öğretmenler önemli engellerle karşılaşabilirler. Bu konuda okul idaresi ve öğrenci velilerinin tutumu da önemli ölçüde öğretmeni etkiler. Eğitim programlarının genel olarak bu konuların ele alınışına açık veya kapalı olması da önemli bir faktördür. Bu bölümdeki amacımız söz konusu engellerin neler olabileceğini tespit etmek olmuştur. Bulgulara ilişkin ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 6’da yer almaktadır.

Tablo 6: Tartışmalı Konuların Sınıfta İşlenilmesinin Önündeki Engellerle İlgili Maddelerin Ortalamaları

Tartışmalı Konuların Sınıfta İşlenilmesinin Önündeki Engellerle İlgili Maddeler	$\bar{X}$	SS	Tartışmalı Konuların Sınıfta İşlenilmesinin Önündeki Engellerle İlgili Maddeler	$\bar{X}$	SS
1. Eğitimin sınav odaklı olması.	3.80	1.22	8.Yanlış anlaşılma korkusu.	3.26	1.17
2. Okul idaresinin tepkisi.	3.58	1.09	9.Öğretmenin tartışılan konuda yetersizliği.	3.23	1.18
3. Öğrencilerin tartışmayı gereğinden fazla abartması.	3.46	1.13	10.Öğrencilerin hazır bulunuşluk düzeyi.	3.22	1.06
4. Bulunulan yerin örf ve adetleri.	3.43	1.10	11.Hakkımda soruşturma açılma korkusu.	3.15	1.35
5.Öğrenci velilerinin tepkisi.	3.38	1.08	12.Öğrencilerin tepkisi.	3.03	1.07
6. Programın yoğunluğu.	3.33	1.13	13.Öğrencileri yanlış yönlendirme korkusu.	2.78	1.22
7. Öğrencilerin tartışmayı sınıf dışına taşıma ihtimali.	3.32	1.18	14. Tartışmayı yönetememek.	2.39	1.26

Araştırmaya katılanlar tartışmalı konuların sınıfta getirilmesinde eğitim sisteminden kaynaklanan nedenler arasında eğitimin sınav odaklı olmasını ve programın yoğunluğunu; gelebilecek olası tepkiler açısından okul idaresinin ve velilerin tepkisini ilk sıralarda göstermişlerdir. Yine, öğrencilerden kaynaklanabilecek istenmedik durumların da ilk sıralarda yer aldığı görülmüştür. Öğretmen adaylarının tartışmayı yönetememe kaygısının en düşük madde ortalamasına ($\bar{X} = 2.39$) sahip olması bu konuda kendilerini yeterli gördükleri şeklinde yorumlanabilir.

Öğretmen adaylarının cinsiyet değişkenine göre tartışmalı konuların sınıfta işlenilmesinin önündeki engellere ilişkin görüşlerinin t -testi sonuçlarına baktığımızda “öğrencilerin tepkisi” [$t_{(444)}=3.43$, $p < .05$], “öğrencileri yanlış yönlendirme korkusu” [$t_{(444)}= 3.63$, $p < .05$], “bulunulan yerin örf ve adetleri.” [$t_{(444)}= 2.13$, $p < .05$], “öğretmenin tartışılan konuda yetersizliği” [$t_{(444)}=2.35$, $p < .05$] ve “öğrencilerin

tartışmayı gereğinden fazla abartması” [$t_{(444)}= 2.08, p< .05$] maddelerinde kız ve erkek öğretmen adayları arasında farklılıklar gözlenmiştir. Bu maddelerin tümünde kız öğretmen adayları erkek öğretmen adaylarına göre daha yüksek oranda katılım göstermişlerdir. Bir başka ifadeyle, tartışmalı konuların sınıfta işlenmesi durumunda kız öğretmen adayları erkek öğretmen adaylarına göre daha fazla engellerle karşılaşabileceklerini düşünmektedirler. Bu farklılığın nedenleri arasında kız ve erkek öğretmen adaylarının sosyalleşme süreçlerinin farklı olması, bayanların duygusal açıdan daha fazla etkilenmeye eğilimli olması ve genel kaygı düzeylerinin erkeklere göre daha yüksek olması gösterilebilir (Alisinanoğlu ve Ulutaş, 2000).

Eğitim kademesi değişkenine göre ise “programın yoğunluğu” [$t_{(444)}=2.11, p< .05$] ve “öğretmenin tartışılan konuda yetersizliği” [$t_{(444)}= 2.47, p< .05$] maddelerinde farklılıklar bulunmuştur. Bu maddelerin her ikisinde de sırasıyla ilköğretim öğretmen adaylarının ($\bar{X}=3.46$; $\bar{X}=3.39$), ortaöğretim öğretmen adaylarına ($\bar{X}=3.23$; $\bar{X}=3.11$) göre daha çok engelle karşılaşabilecekleri bulgusuna rastlanmıştır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Tartışmalılık derecesine göre ilk sıralarda yer alan konulara bakıldığında genellikle öğretmen adaylarını ve diğer öğretim kademelerindeki öğrencileri yakından ilgilendiren çeşitli sınavlar ve işsizlik, ekonomik kriz gibi parasal konular olduğu görülmektedir. En az tartışmalı konular arasında yer alan yaradılış inancı, evrim teorisi, hayvan hakları, silahsızlanma, çokkültürlülük gibi konular özellikle Amerika ve Kanada gibi birçok Batı ülkesinde bazı araştırmalarda en tartışmalı konular arasında görülmüştür (Walsh, 1998). İlk sıralarda ve son sıralarda yer alan tartışmalı konulara baktığımızda Türkiye'nin kendine özgü tartışmalı konularının olduğu açıktır. Öte yandan, türban, darbe ve ihtilaller, cemaatler, Kuzey Irak sorunu gibi konular, sık sık Türkiye gündemini oluştursa da öğretmen adayları tarafından diğer konular kadar tartışmalı görülmemiştir.

Tartışmalı konuların sınıfa getirilmesine yönelik ilk sıralarda insan hakları, demokrasi, küresel ısınma, çevre kirliliği gibi zaten eğitim programlarında var olan konuların yer alması şartıcı değildir. Ancak, KPSS'nin hem tartışmalı konu olarak ilk sıralarda, hem de sınıfa getirilebilecek konular arasında dokuzuncu sırada yer alması öğretmen adaylarının iş kaygılarının yüksek olmasıyla açıklanabilir.

Araştırma sonucunda öğretmen adaylarının tartışmalı konuların sosyal bilgiler ve sosyal bilimler derslerinde ele alınmasında olumlu yönde görüş bildirdikleri; tartışmalı konuların öğretimini en çok düşünme becerileri ve yurttaşlık yeterlilikleri açısından önemli buldukları görülmüştür. Yapılan çeşitli araştırmalar sonucunda da sınıf ortamlarında tartışmalı konuların ele alınmasının öğrencilerin çatışma ile başa çıkabilme, eleştirel düşünme ve karar verme, liderlik rolü üstlenme ve sosyal sorunlara ilişkin görüşlerini geliştirme becerilerine katkı sağladığı görülmüştür (Soley,1996; Walsh,1998; Engle,2003). Bu konuların sınıfta öğretilmesinin pedagojik yararları sadece öğrencilerin bilişsel ve sosyal becerilerinin gelişmesi ile sınırlı kalmamakta, öğrencilerin derse aktif katılımlarına, konuya ilgilerini artırmalarına, derse karşı olumlu bir tutum geliştirmelerine, dersleri kendileri için daha anlamlı bulmalarına ve kendi yaşantıları ile daha ilgili görmelerine katkıda bulunmaktadır (Byford ve diğ., 2009).

Bu çalışmada elde edilen bulgulara göre, ilköğretim öğretmen adaylarının öğretim yöntem ve teknikleri konusundaki bilgi, duyarlılık ve farkındalığı; tartışmalı konuların öğretimine yönelik genel eğilim ve görüşleri ortaöğretim öğretmen adaylarına göre daha üst düzeyde ve olumlu çıkmıştır. Tartışmalı konuların aynı zamanda içerik ve zihinsel gelişmişlikle de ilişkili olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda böyle bir sonucun ortaya çıkması dikkat çekicidir. Bu farklılığın iki nedeni olabilir. Birincisi, eğitim fakültesi ilköğretim bölümlerinde okutulan dersler daha çok uygulamaya yönelik meslek bilgisi derslerini içerdiğinden bu bölümde okuyan öğrencilerin öğretim yöntem ve tekniklerine ilişkin bilgi düzeyleri ve duyarlılıkları daha çok içerik ve alan bilgisine önem verilen ortaöğretim bölümünde okuyan öğretmen adaylarına göre daha yüksek olmasından kaynaklanıyor olabilir. İkincisi, Türkiye’de yapılandırılmı eğitim temelinde hazırlanan yeni program uygulamasına ilköğretim birinci kademedeki başlayarak kademeli olarak geçildiğinden yapılandırıcı yaklaşıma ilişkin program uygulamaları ve duyarlılık ortaöğretim bölümlerinde aynı düzeyde yerleşmemiş olabilir. Bu nedenle ilköğretim öğretmen adaylarının öğrenci merkezli yöntem ve tekniklere ilişkin bilgi ve yeterlilik düzeyleri ortaöğretim öğretmen adaylarına göre daha yüksek çıkmış olabilir. İlköğretim öğretmenlerinin ortaöğretim öğretmenlerine göre öğrenci merkezli yöntem ve teknikleri daha fazla kullanma eğilimi gösterdikleri bulgusuna başka çalışmalarda da rastlanmıştır (Yazıcı & Yazıcı, 2010). Ancak, elimizdeki çalışmada

görülen bu farklılığın tamamen eğitim kademesinden kaynaklanıp kaynaklanmadığını söyleyemeyiz. Çünkü çalışmanın örneklemini oluşturan ilköğretim öğretmen adaylarının tamamı iki eğitim fakültesinin birinden, ortaöğretim öğretmen adaylarının tamamı da diğerinden seçildiği için ortaya çıkan farklılığın eğitim kademesinden mi, yoksa fakülte farklılığından mı kaynaklandığını yorumlamada sınırlılıklar söz konusudur.

Öğretmen adayları tartışmalı konuların sınıfa getirilmesinin önünde engel olarak en çok eğitimin sınav odaklı olmasını görmektedir. Gerçekten de eğitim sisteminin sınav odaklı olması birçok eğitimsel amacı yerine getirmede engel teşkil etmektedir. İlköğretim ilk kademesinden itibaren tüm öğrenciler sınav odaklı bir süreç içine girdikleri için çoğu öğrenci, öğretmen, veli ve okul idaresinin beklentileri eğitimsel kazanımlara göre değil sınav sonuçlarına göre şekillenmektedir. Bu nedenle, bu gibi konulara yer vermek çoğunlukla vakit kaybı olarak değerlendirilebilmektedir. Diğer taraftan, katılımcıların büyük çoğunluğunun okul idaresinin tepkisinden çekindiği bulgusuna rastlanmıştır. Bu bulgu, Evans, Avery & Pederson (1999)'ın çalışmalarında elde ettiği sonuçlarla örtüşmektedir. Okul idareleri mevcut durumun devam ettirilmesi eğilimi gösterdikleri veya kendilerine gelebilecek eleştirilerden sakındıkları için; aileler ise bu tür konuların ele alınmasını öğrencilerinin dünya görüşüne müdahale olarak görebildikleri için öğretmenler bu iki grubun olası tepkilerinden çekinebilmektedirler.

Sonuç olarak tartışmalı konuların sınıfta ve eğitim programlarında yer alması, farklılıkları algılamak ve onlara saygı duyma, eleştirel düşünme gibi üst düşünme becerilerinin gelişimine katkı sağlama, yurttaşlık niteliklerini geliştirme, öğrencileri topluma hazırlama, gerçek öğrenme ortamı yaratma, öğrencilerin toplumla ve çevreyle olan iletişimini sağlama, anlamlı öğrenme ortamı oluşturma açılarından önemli eğitimsel amaçlara hizmet etmektedir. Sosyal bilgiler ve sosyal bilimler derslerinin içeriği belirlenirken derslerde tartışmalı, önemli, politik ve güncel bazı konuların ve problemlerin tartışılmasına yer verilmelidir. Çünkü sağlıklı bir demokrasi kamusal konular hakkında açık diyalogların varlığıyla mümkündür.

Bu çalışmada elde edilen sonuçlar öğretmen adaylarından elde edilen verilere dayanmaktadır. Öğretmenlerin tartışmalı konulara ilişkin hangi bilgi, algı ve eğilimle mesleğe başladığını ölçmek amaçlanmıştır. Benzer bir çalışmanın halen öğretmenlik yapmakta olan grup üzerine uygulanarak iki grup arasındaki benzerlik ve farklılıkların incelenmesi yararlı olabilir. Ayrıca, Türkiye'nin tartışmalı konularının neler olduğu konusunu üniversite öğrencileri dışında başka gruplar üzerinde çalışmanın araştırmaya değer bir inceleme olduğunu düşünüyoruz.

KAYNAKÇA

- ALİSİNANOĞLU, F. ve ULUTAŞ, İ. (2000). "Çocuklarda Kaygı ve Bunu Etkileyen Faktörler", *Milli Eğitim Dergisi*, 145, s. 15-19.
- ANGELO & Cross (1993). "Teaching Controversial Issues", <http://www.flinders.edu.au/teach/t41/inclusive/controversial.php> (10.04.2008).
- BERG, W. and, LEENA, G. and HOLDEN, C. (2003). "Teaching Controversial Issues: A European Perspective", <http://cice.londonmet.ac.uk/pdf/Guidelines1.pdf>. (15.06.2007).
- BYFORD, J. and LENNON, S. and RUSSEL, W. B. (2009). "Teaching Controversial Issues in the Social Studies: A Research Study of High School Teachers", *The Clearing House*, 82(3), s.165-170.
- CANNARD, K. (2005). "Embracing Controversy in the Classroom", *Science Scope*, 28 (8), s.14-17.
- DOĞANAY, A. (2005). "Sosyal Bilgiler Öğretimi", C. Öztürk, ve D. Dilek (Editörler). *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Ankara: PegemA Yayıncılık, s. 15-46.
- DYNESON, T.L. and GROSS, R.E. (1999). "Designing Effective Instruction for Secondary Social Studies. Upper Saddle River", NJ: Prentice – Hall, Inc.
- ENGLE, S. (2003). "Decision-Making: the Heart of Social Studies Instruction" *The Social Studies*, 94 (1), s. 7-10.
- EVANS, R. W. and AVERY P. G. and PEDERSON, P. V. (1999), "Taboo Topics: Cultural Restraint on Teaching Social Issues", *The Social Studies*, (90).
- GALLO, M. (1996). "Controversial Issues in Practice", *Social Education, National Council for the Social Studies*, 60 (1).
- HARWOOD, A. M. and HAHN, C. L. (1990). "What is a Controversial Issues Discussion?", *Eric Clearinghouse for Social Studies, Social Science Education Bloomington IN*. <http://cice.londonmet.ac.uk/pdf/Guidelines1.pdf>
- HESS, D. (2001). "Teaching Students to Discuss Controversial Public Issues", *Eric Clearinghouse for Social Studies, Social Science Education Bloomington IN*.

- MEB (1992). 27.03.1992 Tarih ve 2357 Sayılı Tebliğler Dergisi.
- MEB (2005). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 6-7 Sınıflar Öğretim Programı ve Kılavuzu*, (taslak basım), Ankara: MEB.
- MEB (2007). “Ortaöğretim 9. Sınıf Tarih Dersi Programı,” <http://ttkb.meb.gov.tr> (01.05.2009).
- MEB (2008). “Ortaöğretim 10. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Programı”, <http://ttkb.meb.gov.tr> (01.05.2009).
- MEYER, K. A. (2006). “When topics are controversial : “Is it Better to Discuss them Face-to-face or Online?””, *Innovative Higher Education*, 31 (3), s. 175-186.
- McKERNAN, J. (1982). “Constraints on the Handling of Controversial Issues in Northern Ireland Post-Primary Schools”, *British Educational Research Journal*, 8 (1), s. 57-71.
- NCSS (2003). (1994). “Etkili Bir Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Öğrenimi Düşüncesi”, *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, s. 427-439.
- NCSS (1994). “*Curriculum Standarts for Social Studies: Expectations of Excellence*”, Washington DC: National Council for the Social Studies.
- OULTON, C. and DAY, V. and DILLON, J. and GRACE, M. C. (2004). “Controversial Issues: Teachers' Attitudes and Practices in the Context of Citizenship Education”, *Oxford Review of Education*, 30 (4), s. 489-507.
- OULTON, C. and DILLON, J. and GRACE, M.M. (2004). “Reconceptualizing the Teaching of Controversial issues, *International Journal of Science Education*”, 26 (4), s. 411-423.
- SINGER, A. J. (2003). “How can Social Studies Teachers Plan Controversy- Centered, Thematic, and Interdisciplinary Units?”, *Second Edition, Social Studies for Secondary Schools, Teaching to Learn/ Learning To Teach, London*.
- SOLEY, M. (1996). “If it’s controversial, why teach it?”, *Social Education*, 60(1), s. 9-14.
- STENHOUSE, L. (1983). *Authority, Education and Emancipation* , London: Heinemann.
- WALSH, C.J. (1998). *The Attitudes of Florida Public High School Principals toward the Classroom Use of Controversial Issues in the Social Studies Classroom*. Ph. D. Dissertation, UMI , Number: 9911453.
- WILSON, E., Sunal, C., Haas, M. & Laughlin, M. (1999). “Teachers’ Perspectives on Incorporating Current Controversial Issues into the Curriculum”, *The National Council for The Social Studies*.
- WOLK, S. (2003). “Teaching for Critical Literacy in Social Studies”, *The Social Studies*. May/June, s. 101–106.
- YAZICI, S. ve YAZICI, F. (2010). “Yurtseverlik Eğitimi: Tarih ve Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Algı, Tutum ve Eğitimsel Uygulamalarına İlişkin Bir Çalışma”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*,3 (10), s. 649-660.